

LENKA KRČALOVÁ

K HISTORII A AUTORSTVÍ PALÁCE MORAVA V BRNĚ

I

Pro nebyvalý rozmach stavební činnosti, ke kterému došlo zejména ve třetím desetiletí 20. století v Brně, lze v dějinách tohoto města najít jen nesnadno období. Význam Brna jako Zemského hlavního města Moravy, politická a hospodářská situace, případně i další příznivé okolnosti totiž pozitivně ovlivnily jeho všestranný rozvoj a přinesly v poměrně krátké době své výsledky, mimo jiné také v podobě četných nových veřejných i soukromých staveb, a to díky intenzivnímu působení několika mladých, nicméně umělecky už téměř zcela vyhraněných architektů.

Jedním z nejvýznamnějších dokladů architektury, která v Brně v této době vznikla, je palác Morava od Arnošta Wiesnera. Obchodní, administrativní a obytný komplex, později nazývaný Morava,¹ byl vybudován v letech 1927—1929 na pozemku přiléhajícím k tzv. Doretovu dvoru. Ten dal postavit koncem šedesátých let 19. století majitel parního mlýna Aristide Doret na místě nedlouho předtím zbořené čtvrté bašty, snad podle projektu brněnského stavitele Carla Matzenauera.² Volně sto-

---

¹ Pokud se o něm od konce roku 1925 občas vyskytly zmínky, byl většinou označován jako novostavba v sousedství starého Doretova dvora. Dnes běžný název palác Morava se začal užívat poté, co ho koupila Zemská životní pojišťovna moravská, a to asi nejen pro novostavbu, ale i pro starý trakt, což je zřejmé například z dobové fotografie hlavního průčelí s nápisem MORAVA, který po stavebních zásazích ve druhé polovině 30. let nebyl obnoven. Po soutěži na přestavbu starého traktu Doretova dvora, jež byla vypsána v té době, bylo označení palác Morava užíváno pro celý komplex budov mezi dnešním náměstím Malinovského, Benešovou a Divadelní ulicí. Ve 30. letech i později byla budova i kino v suterénu označována také jako Kapitol.

² Datum vzniku Doretova dvora i jeho autorství však zůstávají zatím sporné. Například E. Dostál, in: *Zemská pojišťovna v Brně*. Brno 1938, s. 6, se domnívá, že byl postaven v roce 1868 podle návrhu uvedeného C. Matzenauera. Tomu odpovídají údaje v *Nachweiss der alten Grundbuchs-Nummer in den vier Bezirken* z roku 1867, kde je parcela Koblišná č. 44, 46 označena jako „Doretsche Baugrün-

jící trojkřídlý třípatrový obchodní a obytný dům se zahradou byl hlavním průčelím o šestnácti okenních osách orientován do prodloužené Kobližné ulice (dnes Malinovského náměstí). Dvě kratší křídla směřovala do dnešní Benešovy a Divadelní ulice. Trojúhelníková stavební parcela na nároží těchto ulic sloužila nejprve jako zahrada; v devadesátých letech minulého století byla zastavěna přízemní budovou na půdorysu trojúhelníka, v níž našlo své působiště brněnské varieté.³ Řešení jeho fasády s vysokými okny s půlkruhovým záklenkem a balustrádou na ploché střeše, která patrně sloužila jako terasa, bylo formálně přizpůsobeno starší části objektu. K závažným stavebním úpravám Doretova dvora mělo dojít v roce 1914, kdy brněnský městský stavitel Josef Jelinek navrhl dostavbu čtvrtého patra, volbou užitých forem opět korespondující se stojící budovou.⁴ K realizaci však zřejmě kvůli zahájení 1. světové války nedošlo. Objekt zůstal v majetku rodiny Doretovy až do roku 1925, kdy ho koupila žena brněnského textilního průmyslníka Alfreda Stiasného Hermine, která zde zamýšlela postavit hotel.⁵ Dne 23. února 1926 schválila městská rada brněnská její žádost o povolení zbourat dosavadní varieté⁶ a současně vydala povolení ke stavbě hotelu.⁷ K vypracování projektu byli patrně už počátkem roku 1926 vyzváni tři významní evropští architekti — Peter Behrens, Inno Archibald Campbell a Jacobus Johannes Pieter Oud — a spolu s nimi také brněnský Arnošt Wiesner.⁸ Okolnosti vypsání i průběhu soutěže na hotel jsou však dosud velmi

de“, z čehož je možno usoudit, že budova před tímto rokem ještě nestála. Není nezajímavé, že v téměř adresáři je uveden na Ferdinandgasse 5 Carl Matzenauer, Baumeister, což ukazuje na to, že stavitel mohl působit v Brně už od konce šedesátých let. Vzhledem k těmto údajům lze tedy pokládat datování C. Hálové - J a h o d o v é do roku 1866 (*Brno — stavební a umělecký vývoj města*. Praha 1947, s. 322), která autora neuvádí, za nepřesné. Podobně u P. Zatloukala, (katalog *Historismus — architektura 2. poloviny 19. století na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 1986, s. 35), který vznik stavby předpokládá v letech 1866—1867.

³ Srov. Lidové noviny, 29. 12. 1925, s. 5.

⁴ Zaměření původního stavu a návrh nadstavby 4. patra jsou uloženy ve sbírkách oddělení architektury a urbanismu Muzea města Brna pod inv. č. 266.641 a 266.642.

⁵ Srov. Lidové noviny, 29. 12. 1925, s. 5. — H. Stiasni koupila dům od tehdejšího majitele Leona Doretta, který žil od roku 1918 trvale v Belgii, za 2 700 000 Kč. Zájemců o tento objekt se zejména po vzniku ČSR vyskytla celá řada, nabídnut byl například pro účely plodinové burzy.

⁶ Srov. Obecní věstník Zemského hlavního města Brna, 7, 1926—1927, 1—2, s. 9.

⁷ V nečetných dostupných informacích o soutěži na hotel nebo o jeho zamýšlené stavbě nemá hotel žádný název nebo je označován podle majitelky jako hotel Stiasni. Výjimkou je katalog putovní výstavy P. Behrense a monografie o něm, kde jsou v seznamu exponátů a v soupise architektova díla uvedeny návrhy na brněnský hotel pod názvem „Hotelgebäude Ritz“. — Viz *Peter Behrens (1868 až 1940). Gedenkschrift mit Katalog aus Anlass der Ausstellung*. Kaiserslautern (a další místa), 1966/67, s. 47 a Kadatz, H. — J.: *Peter Behrens. Architekt — Maler — Graphiker und Formgestalter 1868—1940*. Leipzig 1977, s. 137, obr. 100, 101.

⁸ Srov. Kudělka, Z.: *Brněnská architektura 1919—1926*. Brno 1970, s. 49, 65.

nejasné.⁹ Rovněž o návrhu jediného účastníka z Brna si lze udělat jen matnou představu, poněvadž se dochoval pouze jeden Wiesnerův plán na hotel, a to řez celou budovou.¹⁰ Podobu Wiesnerova návrhu i autorův záměr je proto možno rekonstruovat jen velmi přibližně. Z řezu a ze situačního nákresu parcely na místě dřívějšího varieté, datovaného rokem 1927, je zřejmé, že hotel měl stát na menší ploše, než jakou zaujímá dnes palác Morava. Měl mít dvě suterénní podlaží s velkým sálem pro kino, přizemí, zvýšené přizemí (mezipatro) a sedm nadzemních poschodí. Budovu tvořila tři různé vysoká křídla, seskupená asi kolem nádvoří a stupňovitě klesající směrem od hlavního vchodu. Ten byl situován v nejvyšším křídle, byl kryt stříškou a ústil do haly se zádveřím. Toto křídlo bylo zvýšeno ještě o sřešní hranolovou nadstavbu. Pásová okna byla vertikálně oddělena štíhlými pilíři. V nádvoří stála ještě nižší stavba se sedlovou střechou blíže neurčené funkce. Další vstup do hotelu vedl do nejnižšího traktu o třech etážích, který byl s vyššími patry spojen točitými schody. Stavba byla kryta plochou střechou.

Během roku 1926 Hermine Stiassni své záměry značně pozměnila. Myšlenky na výstavbu hotelu se sice úplně nevzdala, na parcele po zboření varieté se však rozhodla postavit osmi- až desetipodlažní obchodní a nájemný dům a teprve po jeho dokončení na místě sousedního Doretova

⁹ Třebaže lze předpokládat, že soutěž vzbudila ve své době značnou pozornost zejména v odborných kruzích — zvláště díky účasti zahraničních architektů — zmínky o ní jsou více než sporadické. Stručná informace je pouze v Lidových novinách z roku 1926 a u E. Dostála (*Zemská pojišťovna v Brně*, Brno 1938, s. 10). Sám Wiesner ji datoval v seznamu svých prací, který v roce 1970 zaslal Z. Kudělkovi, až do roku 1927. Neuvedl však ani výsledek, ani jména dalších účastníků. S ohlasem v tisku se nesečkala ani výstava soutěžních návrhů, která se uskutečnila v době od 10. 4. 1926 do 25. 4. 1926 ve výstavním pavilónu KVV Aleš na Žerotínově náměstí v Brně. Otevřená zůstává také otázka, co vedlo H. Stiassnou k volbě zahraničních architektů. Není vyloučeno, že tak učinila na doporučení Wiesnerovo, s nímž se patrně znala už dříve. Z jiných souvislostí totiž víme, že se Wiesner často pohyboval ve společnosti bohatých brněnských židovských průmyslníků, jimž v několika případech navrhl i obytné domy. Výjimkou nebyli ani manželé Stiassni. V případě Behrense a specialisty na stavbu a zařízení hotelů Campbella byla soutěž na hotel v Brně zřejmě prvním a jediným kontaktem s tímto městem; na rozdíl od Ouda, který zde měl v letech 1924—1925 přednášku o vývoji nové myšlenky v holandském stavebním umění. (K u d ě l k a, Z.: *op. cit.*, s. 44). Zajímavou informaci o další Oudově činnosti v Brně uvádí V. Šlapeta (*Moderní architektura v Brně*, Památky a příroda 7, 1982, s. 469, pozn. č. 37). Podle údajů v dopise P. Johnsona J. J. P. Oudovi ze dne 2. 9. 1930 Oud navrhl pro Brno v roce 1928 také trojdům, který měla stavět firma bratří Eislerů. Jak vypadaly Campbellovy projekty na hotel se nepodařilo zjistit. V monografii H. — J. Kadatz o P. Behrensovi je reprodukováán půdorys typického obytného podlaží a perspektivní pohled na nároží hotelu na křižovatce Divadelní a Benešovy ulice, oba s datem 26. února 1926. Sedmipatrová stavba se čtvercovým a trojúhelníkovým vnitřním dvorem měla na nároží obou ulic, které svíralo ostrý úhel, situován hlavní vchod, zdůrazněný ještě nápadným, patrně betonovým baldachýnem nad vstupem a štíhlým vysokým pylonem v jeho sousedství. — Viz Kadatz, H. — J.: *op. cit.*, s. 137, obr. 100, 101.

¹⁰ Ozalitová kopie řezu, nalepená na kartonu, je datována březnem 1926 a signována vpravo dole. Je uložena pod inv. č. 238.723 ve sbírkách Muzea města Brna.

dvora velký hotel.¹¹ V té době také přikoupila — možná na radu Wiesnerovu — ještě další kus pozemku do Benešovy ulice, aby parcela pro připravovanou stavbu byla širší a zároveň se zmenšil ostrý úhel stavebního místa v sousedství bočního křídla Doretova dvora.¹² Stavba hotelu na pozemku proti divadlu a její spojení s palácem Morava byly aktuální ještě i začátkem roku 1928.¹³ Tehdy ovšem pro H. Stiassnou pracoval pravděpodobně už jen Wiesner, který v průběhu příštího desetiletí vytvořil nejméně dva soubory plánů (podle mladšího z nich byla stavba asi provedena), a pod jehož vedením vznikly nebo na základě jeho myšlenek byly rozpracovány také další návrhy na pozdější úpravy objektu.

Se stavbou se začalo patrně během roku 1927 ještě podle původního stavebního programu na nájemný, administrativní a obchodní dům.¹⁴ Už v březnu 1928 se objevila první stručná zpráva o tom, že se H. Stiassni rozhodla Doretův dvůr i s nedokončenou novostavbou na místě varieté prodat.¹⁵ V té době byla budova hotova už po mezipatro. Nedostavěný objekt byl nejprve nabídnut Moravské hypoteční bance, která sídlila ve starém Doretově dvoře; ta ho však nekoupila.¹⁶ Poté o ni projevila zájem

¹¹ Srov. Stavební rozhledy, 7, 1926, s. 281. — Zde se uvádí, že na stavbu hotelu na místě varieté nebylo uděleno stavební povolení. Wiesner proto vypracoval na využití tohoto bloku nové plány, které byly v listopadu 1926 podány ke schválení městské radě. Podle tohoto projektu měl být na místě varieté postaven osmi- až desetiposchoďový obchodní a obytný dům a v místech starého Doretova dvora se po jeho dokončení mělo začít se stavbou hotelu, jež „... je řešena kruhovitě“. To ovšem zasahovalo již do zamýšleného regulačního plánu okolí, a proto byly Wiesnerovy plány předány ke sválení regulačnímu poradnímu sboru. Se stavbou obchodního a obytného domu se mělo začít ihned. Od původního návrhu na hotel se obchodní a obytný dům značně lišil, mimo jiné i pasáží, která ho měla spojit s budoucím hotelem na místě starého Doretova dvora.

¹² Ve sbírkách Muzea města Brna je pod inv. č. 266.643 uložen situační náčrsek pozemkové parcely s výkazem změn jejích majitelů, z něhož vyplývá, že se parcela č. 685 (Doretův dvůr) touto úpravou zvětšila celkem o 463 m².

¹³ Srov. Lidové noviny, 25. 2. 1928, s. 5. — Ve stručné zprávě o novém zastavění Doretova dvora se píše, že „... vchod z Divadelní je volen tak, aby při budoucím novém zastavění starého Doretova dvora mohl sloužit za část projektované pasáže“.

¹⁴ Srov. Dostál, E.: *op. cit.*, s. 11.

¹⁵ Srov. Lidové noviny, 13. 3. 1928, s. 3 a 24. 3. 1928, s. 4. — Podle informací tam publikovaných dokončila hrubou stavbu stavební firma A. Eislera, která měla smlouvu s dosavadní majitelkou. O zadání dalších speciálních řemeslnických prací měla rozhodnout stavební komise Zemské životní pojišťovny moravské. Důvodem k prodeji byl snad požár brněnské textilky bratří Stiassných v březnu 1927.

¹⁶ Tamtéž a dále například Moravské noviny, 5. 9. 1931, nestr. — Zde publikovaný článek *Bařův mrakodrap a palác „Morava“*, podepsaný - c h., hodnotí stavbu paláce Morava velmi kriticky, zvláště z hlediska konstrukce, „... kde za podobných podmínek nebylo tak úzkostlivě pečováno o statické zajištění stavby, takže již při kopání základů se zřítla část vozovky a musil být přerušen provoz pouliční dráhy a v minulém roce byla v kině Kapitol vyměňována stěna za betonové pilíře, aby se získalo místa' a nyní se provádí velmi nákladné svázání pilířů ve sklepe, přízemí a mezipatře ocelovou konstrukcí, čímž se mají tyto pilíře zesílit, za účelem postavení dalších dvou pater!?' V Bařově závodě v mezipatře klesla podlaha směrem k staré budově Dorethova dvora a překlad nad

Zemská životní pojišťovna moravská (působící dosud v jiné Wiesnerově stavbě na Mozartově ulici), která v té době zamýšlela výhodně uložit své finanční přebytky do některé nemovitosti ve středu města, jež by po všech stránkách vyhovovala stále se rozšiřující agendě této instituce.¹⁷ Dne 24. března 1928 jednal Moravský zemský výbor o prodeji Doretova dvora Zemské životní pojišťovně moravské, dal k ní souhlas a už šest dní nato byla podepsána kupní smlouva.¹⁸ Nicméně i po změně majitele měl být dodržen původní stavební program bez větších změn: v suterénu mělo být kino a varieté, v přízemí obchody, v dalších patrech úřadovna a byty. Podstatný rozdíl byl však v počtu poschodí. Už předtím sešlo z dříve zamýšleného rozsahu osmi až deseti pater a byla projektována budova pouze o sedmi nadzemních podlažích.¹⁹

Stavba paláce Morava byla dokončena v roce 1929.²⁰ Už o čtyři roky později však došlo k podstatným stavebním úpravám především v mezi-patře, kde byly vybourány příčky mezi obchodními místnostmi a na jejich místě zřízena prostorná kavárna.²¹ Z roku 1936 pak pochází plán na přístavbu kavářské terasy v prvním patře, která podstatně ovlivnila vzhled celé budovy, třebaže, jak se zdá, nebyla realizována přesně podle

oknem se trhá. Ve sklepe se čerpá voda automatickým čerpadlem ve dne v noci — celý rok“. Další výtky se týkají Alfreda Stiassného, který prý starý Doretův dvůr koupil pouze na spekulaci, a naopak se zdůrazňuje prozíravost Hypoteční a zemědělské banky, „... která zcela správně vystihla hodnotu tohoto objektu a odmítla jeho zakoupení, když jí byl projektantem nabízen“.

¹⁷ V této souvislosti byli zástupci Zemského stavebního úřadu vyzváni, aby objekt prohlédli a stanovili jeho cenu. Celková částka na zakoupení celého komplexu činila více než 22 000 000 Kč. Starý Doretův dvůr byl odhadnut na 6 500 000 Kč, prodán byl za 5 600 000 Kč, novostavba vedle něj, hotová po mezipatro, za 2 500 000 Kč, přičemž na její dokončení bylo plánováno dalších 14 000 000 Kč. Přibližně byla stanovena i suma na zamýšlenou přestavbu starého Dorethofu ve výši 15—20 000 000 Kč. Na koupi a přestavbu původního Doretova dvora a koupi a dostavbu paláce Morava tak Zemská životní pojišťovna moravská vynaložila během 20. a 30. let nejméně 40 000 000 Kč. To řadilo tuto stavební akci nepochybně k nejnákladnějším, které byly v Brně tehdy realizovány. — Srov. Lidové noviny, 13. 3. 1928, s. 3, 24. 3. 1928, s. 4 a 31. 3. 1928, s. 5.

¹⁸ Srov. Lidové noviny, 24. 3. 1928, s. 4 a 31. 3. 1928, s. 5.

¹⁹ Důvody ke snížení stavby zůstávají zatím nejasné — mohlo to být například nestabilní terénní podloží, nedostatek finančních prostředků, ale také blízkost historické zástavby, především divadla. Nejpravděpodobnější je patrně první možnost, neboť je známo, že se v těchto místech stéká podzemní potok z Údolní ulice s potokem z Petrova, což se projevuje množstvím spodní vody. Proto musely být základy uloženy do hloubky až 16 m a voda stále odčerpávána. Těto alternativě nasvědčuje také citovaný článek z Moravských novin (viz pozn. č. 16), kritizující nedostatky ve statickém založení paláce Morava a problémy při jeho výstavbě, i okolnosti kolem stavby nedaleko stojícího Batova obchodního domu, který musel být z týchž důvodů snížen. — Dále k tomu srov. Lidové noviny, 10. 3. 1929, s. 7 a 11. 3. 1929, s. 1.

²⁰ Srov. Dostál, E.: *op. cit.*, s. 12 a dále Lidové noviny, 10. 3. 1929, s. 7 a 11. 3. 1929, s. 1.

²¹ Ve sbírkách Muzea města Brna jsou pod inv. č. 266.669—266.672 uloženy půdorysy přízemí, půdorys 1. patra a řez Café Hanak, datované srpnem a říjnem 1933 a signované vpravo dole Arnoštem Wiesnerem.

návrhu.²² Menší úpravy byly prováděny i v první polovině třicátých let a také v roce 1940.²³

Složitou stavební historii paláce Morava i přilehlé budovy Zemské životní pojišťovny moravské (přestavěné v letech 1935—1937 ze sousedního Doretova dvora) lze rekonstruovat především prostřednictvím několika neúplných souborů nebo jednotlivých kusů původní plánované dokumentace, které se podařilo v rámci výzkumu díla Arnošta Wiesnera v Brně autorce tohoto příspěvku objevit a získat do sbírek Muzea města Brna.²⁴ Jedná se o několik časově rozdílných a neúplných konvolutů plánů, z nichž z Wiesnerovy ruky téměř bezpečně pochází soubor nejstarších plánů, signovaných a datovaných lednem, popřípadě prosincem 1927, na nichž je podepsán i stavebník — Hermine Stiassni — a provádějící stavitel Artur Eisler. Tento soubor patrně zadávacích plánů poskytuje značně podrobné informace o původně zamýšlené podobě a provozním využití objektu; od provedeného stavu se však částečně liší, například v suterénu.²⁵ Nejnižší patro, zaujímající jen část půdorysné plochy budovy, bylo s výjimkou místa pro orchestr a sklad rekvizit²⁶ plánováno pro sklepy nájemníků domu a kotelnu s výtahem na popel. Už v tomto nejnižším suterénu se objevuje segmentové schodiště, které odtud prostupuje až do nejvyšších poschodí a spolu s přilehlou větrací a osvětlovací šachtou a chodbami tvoří jádro této půdorysně velmi nepravidelné stavby. Jednu z ústředních prostor druhého podzemního podlaží tvoří stupňovitě klesající varieté, příčně rozdělené na tři úseky a výrazně se zužující mírně konkávnými křivkami stěn směrem k hledišti, které zasahuje i do prvního

²² Tamtéž je pod inv. č. 266.673 uložen nesignovaný půdorys a řez terasy datovaný květnem 1936.

²³ Cervencem 1933 je datován půdorys adaptovaného bytu ve druhém patře, signovaný A. Wiesnerem vpravo dole, který je uložen rovněž ve sbírkách Muzea města Brna pod inv. č. 266.658. V lednu 1940 vznikl návrh adaptace vstupu a zádveří kina Kapitol; nesignované pohledy, půdorys a řez jsou pod inv. č. 266.667—266.670 uloženy ve sbírkách téhož muzea.

²⁴ Soubor šedesáti devíti kusů plánové dokumentace na novostavbu paláce Morava a přestavbu starého Doretova dvora, včetně dvou plánů tohoto objektu z roku 1913 a 1914 je uložen pod inv. č. 266.641—266.710 tamtéž. Plány paláce Morava spadají do období mezi lety 1927 až 1940.

²⁵ Konstruktivní i technické řešení podzemních prostor budovy bylo na svou dobu mimořádně pokročilé. Vzhledem k výskytu spodní vody, která byla údajně tak čistá, že měla být použita v prádelně paláce Morava, bylo nutno zhotovit speciální izolace a mimoto kolem celé budovy 60 cm široký a 9 m hluboký zářez, jímž se voda svedla do zvláštní nádrže k čerpadlu, které je dodnes stále v činnosti. Odčerpávací zařízení zkonstruoval ing. Jaroslav Valenta. — Srov. Lidové noviny, 10. 3. 1929, s. 7, 11. 3. 1929, s. 1 a 14. 7. 1929, s. 5 a Haas, F.: *Ke vzniku a významu památek moderní architektury v Brně*. In: *Ochrana památek moderní architektury*. Brno 1972, s. 45.

²⁶ V této fázi projekční přípravy plánoval Wiesner v suterénu ještě víceúčelový sál s kinem i jevištěm s příslušenstvím, který mohl být využíván jako varieté, jež mělo na tomto místě tradici už od konce 19. století. Realizováno bylo posléze jen kino, jehož licence sem byla přenesena ze sousední staré části, kde působilo kino České zemské péče o mládež na Moravě a ve Slezsku Elite. Pro brněnské varieté získal jeho majitel Karl Jeřábek dnešní kino Radost na Cejlu 52.

suterénu.²⁷ Charakteristickým formálním prvkem, projevujícím se jak v celkové koncepci stavby, tak i v detailech a patrně už ve zmíněných podzemních prostorech, je křivka. Na ní byly založeny některé obvodové zdi i příčky, schodiště, ale také balkóny ve varieté, pulty v šatnách aj. Již méně často se tento element vyskytoval v přízemí, doloženém půdorysem rovněž z ledna 1927 a také signovaném architektem, stavebníkem a stavitelem. Zakřivená byla pouze široká chodba v sousedství půlkruhového schodiště, která byla patrně torzem nerealizované pasáže, spojující obchodní a obytný palác se zamýšleným, ale neprovedeným hotelem.²⁸ S výjimkou vedle sebe ležícího prostorného vchodu a na něj navazujícího vestibulu kina a opět mírně zakřivených schodů do baru bylo celé přízemí vyhrazeno pro osm obchodů se vstupními portály z velkých skleněných ploch, orámovaných piliři obloženými bílým opaxitem, a úzkými dveřmi pro personál z pasáže uvnitř budovy. Obchodní místnosti měly většinou pravouhlý půdorys a přímé schodiště, mimo jediného, jehož tvarem — částí mezikruží — se Wiesner musel vyrovnat se zakřivením obvodové zdi na nároží Divadelní a Benešovy ulice. Zde pak také volil netypické šnekovité schodiště, odkazující svým tvarem na konvexně prohnuté zdi prodejny do ulice i do pasáže. Analogicky bylo řešeno také mezipatro,²⁹ zaujímavější — stejně jako přízemí — ještě celou plochu stavby s výjimkou dvora ve tvaru protáhlého trojúhelníka. K výrazné změně v základní půdorysné osnově došlo v dalším podlaží. Všechna vyšší patra nad mezipatrem mají totiž velmi nepravidelný půdorys, připomínající nakloněné písmeno Y nebo obrácené T, skládající se z hlavního zakřiveného křídla, orientovaného kratší stranou do Divadelní a delší do Benešovy ulice, a na něj v tupém úhlu napojeného kratšího vedlejšího křídla, které jednou zdí doléhá ke starému Doretovu dvoru. Středem tohoto půdorysně složitěho útvaru bylo jediné schodiště tvaru půlkruhu s velkým čtvercovým světlíkem v nadzemních etážích a příčnou chodbou, která je navzájem oddělovala. Od těchto prostor se pak symetricky rozrůstaly další místnosti hlavního křídla do Benešovy ulice. Nápadné bylo také omezení křivek — mimo vnějších zdí byla zaoblenými stěnami zakončena jen příčná chodba u půlkruhového schodiště.³⁰

Pro osvětlení složitých stavebních dějin objektu je pozoruhodný plán čtvrtého až sedmého obytného poschodí, datovaný a signovaný stejně jako

²⁷ Podle plánu lze zjistit, že varieté bylo určeno pro 770 diváků. Naproti tomu E. Dostál uvádí, že má 1000 sedadel. — Srov. Dostál, E.: *op. cit.*, s. 14.

²⁸ Srov. k tomu pozn. č. 13.

²⁹ Poněkud nejasné je u tohoto souboru označení pater, když po přízemí a mezipatru následuje půdorys 2. a 3. poschodí. Jinde je zase mezipatro označeno jako 1. patro, nebo první poschodí navazuje na „zdvížené“ či „zvýšené“ přízemí. Na řezech, které jsou rozhodující, však první patro následuje za přízemím a mezipatrem.

³⁰ Ve sbírkách Muzea města Brna je pod inv. č. 286.653 uložen také další plán tohoto patra, označený jako Mezzanin-Büro z prosince 1927. I když je signován jen tiskacími písmeny, kreslil ho pravděpodobně sám Wiesner. Zde jsou zakřivené útvary omezeny už jen na vnější nároží obou křídel. Vnitřní prostory mají půdorysy pravidelných nebo nepravidelných čtyřúhelníků.

předchozí listy téhož souboru. Dispozičně se sice od nižších podlaží zásadně nelišil a podstatná nebyla ani rozdílná funkce — bylo zde plánováno několik tří- až pětipatrových bytů. Z označení počtu pater však vyplývá, že dnes pětipatrový palác s přízemím a mezipatrem měl mít ještě dvě poschodí.³¹ Neméně pozoruhodná je na tomto plánu tužkou vkreslená, velice volně načrtnutá skica jiné varianty, která dokazuje, že Wiesner uvažoval i o zcela odlišném dispozičním řešení objektu.³² Také tato budova byla dvoukřídlá; křídla však byla přibližně stejně dlouhá, ukončená zaoblenými nárožními, a navazovala na sebe v pravém úhlu. Jedno křídlo sledovalo uliční čáru Divadelní ulice, druhé přiléhalo po celé délce ke starému Doretovu dvoru. Mezi nimi vznikla nezastavěná, do široka otevřená, nevyužitá plocha. Patrně proto se Wiesner přiklonil k první, posléze provedené alternativě, jež byla ekonomičtější.³³ Z dalších plánů souboru je mimořádně významný nárys průčelí, patrně jediný dochovaný plán fasády paláce Morava, počtem pater i celkovým řešením naprosto odlišný od provedeného stavu. Návrh představuje při horním okraji neohrazenou část průčelí s obchodními místnostmi v přízemí. Na ně navazovala další dvě rovněž obchodním účelům vyhrazená patra s řadou velkých obdélných výloh. To ovšem nekorespondovalo s provedeným stavem jak z hlediska provozu, tak i osvětlení jednotlivých podlaží. Pět obytných poschodí bylo totiž osvětleno úzkými, zdvojenými obdélnými okny, zasaženými do masivních, dvakrát odstupňovaných šambrán. I zde se zřejmě — byť velice volně a v rámci daných možností — projevil Wiesnerův sklon ke klasicizujícímu pojetí průčelí, založenému na symetrickém řešení se zdůrazněním střední osy. Okenní otvory a stejně široké úseky plné zdi se pravidelně střídají, střední osa však není od ostatních odsazena, ale je zdůrazněna zdvojením řad s užší mezerou po stranách a jednou řadou uprostřed. Poněkud neorganické se jeví spojení nižších obchodních etáží s obytnými patry, a to proto, že na prosklených, opticky odlehčených výlohách spočívá těžká hmota vyšších podlaží s nepřilíš rozměrnými okny v širokých ostěních. Srovnání nerealizované studie s provedeným stavem vyznívá jednoznačně v její neprospěch. Působí totiž mnohem konzervativněji, například i v užití tradičních materiálů — omítky s patrně travertinovými šambránami, jež najdeme i na některých starších Wiesnerových stavbách.³⁴ Pohled na fasádu je rovněž da-

³¹ Srov. například Dostál, E.: *op. cit.*, s. 6.

³² Srov. Lidové noviny, 25. 2. 1928, s. 5. — Zde se uvádí, že dispozice stavby s centrálním schodištěm, zdviží a vnitřním dvorem byla jedním ze sporných bodů jednání při povolování stavby, na což možná Wiesner reagoval zmíněnou variantou. Na základě této skici vznikl pak asi alternativní návrh, o kterém se zmiňuje Kudělka, Z.: *op. cit.*, s. 65.

³³ Zajímavý je rovněž i drobný, velmi schematický tužkový náčrtek půdorysu fasády na okraji tohoto výkresu, z něhož se lze pouze domnívat, že architekt zřejmě zkoušel zmenšit nezastavěnou plochu u vyšších pater do Divadelní ulice a představit líc průčelí na sloupech před uliční frontou.

³⁴ V Brně například u Guttmannova domu na Údolní ulici (1919—1922), u Moravské zemské pojišťovny na Mozartově ulici (1920—1922) nebo u budovy České banky Union na Beethovenově ulici (1923—1925).

tován lednem 1927; pod tímto datem lze však najít ještě jiné — říjen 1926. Tuto skutečnost je možno vysvětlit nejpravděpodobněji tím, že návrh průčelí, vzniklý o několik měsíců dříve než ostatní výkresy, je jediným reliktem jiného nedochovaného souboru plánů. Nejspíš toho, který Wiesner předložil v listopadu 1926 městské radě ke schválení a na kterém byly obchodní místnosti situovány v přízemí a ještě i v následujících dvou nadzemních podlažích. Později bylo datum opraveno (pře-lepeno) a návrh fasády připojen k souboru plánové dokumentace z ledna 1927, třebaže neodpovídal funkčnímu řešení prvních dvou etází. Protože však zatím není známo, zda se půdorysný rozvrh budovy, navržený v říjnu 1926, shodoval s dispozicí z roku 1927, nelze s jistotou určit, jde-li o průčelí do Divadelní či do Benešovy ulice.

V březnu a v dubnu 1928 vznikl další soubor plánů paláce Morava, zřejmě už prováděcí výkresy, dochované ovšem opět jen neúplně. Byly vytvořeny ve Wiesnerově projekční kanceláři³⁵ v době, kdy nedokončená budova změnila svého majitele. Srovnáním obou skupin plánů lze zjistit, že změny nebyly zásadní a týkaly se spíše funkčního využití některých prostor — s výjimkou fasády, která se od staršího návrhu podstatně liší.³⁶ Okolnosti této změny jsou však zatím nejasné. Není známo, proč a kdy bylo rozhodnuto provést fasádu ve zcela jiné podobě.³⁷ Jádrem suterénních i nadzemních částí budovy bylo opět půlkruhové schodiště, k němuž přiléhaly ostatní prostory. Plány suterénu mimo druhého nadzemního patra sice chybí, přesto je patrné, že původní půdorysné i funkční rozvržení prostor — baru, kina (varieté) a pomocných místností, které je obklopovaly — zůstalo v základních obrysech zachováno, pouze dříve navržené pilíře v baru nahradily sloupy. Nápadné je ovšem zmenšení plochy hlediště kina, kde příčným přepažením asi v jedné třetině vznikla poměrně velká prostora, označená jako „elektrická ústředna“. Přímé souvislosti se starším projektem lze najít také v častém užití křivek, jež se v hojné míře vyskytovaly právě v suterénu. Některé diference jsou zřejmé také na plánu „zdvíženého přízemí“ (mezipatra) z dubna 1928. Základní dispozice s ústředním půlkruhovým schodištěm a přilehlou chodbou zůstala beze změny, jen výtah byl odsunut do proskleného kubusu ve dvoře. Část podlaží směrem do Divadelní ulice až po nároží s Benešovou byla zamýšlena jako kavárna s hernou přístupná samostatným schodištěm a vybavená nápadnými, dekorativně zakřivenými pulty. V březnu 1928 vznikl plán prvního patra (prvního poschodí nad mezipatrem), který je základním rozvržením hmoty blízký o rok staršímu návrhu téhož podlaží; některé odlišnosti (výtah v prosklené věži ve dvo-

³⁵ Signovány byly jeho kresličem, pozdějším stavitelem Václavem Plevačem, a zá-
stupcem Zemské životní pojišťovny morávské.

³⁶ V tomto souboru se sice nedochovaly žádné pohledy, několik fotografií z doby
těsně po dokončení stavby však dokládá, že nešlo o pozdější úpravy.

³⁷ Srov. k tomu Lidové noviny, 25. 2. 1928, s. 5. — Příspěvek *Nové zastavění Do-
retova dvora v Brně* je zde sice ilustrován perspektivním pohledem na stavbu
z Benešovy ulice, jde však stále ještě o starší neprovedený návrh omítnuté fasá-
dy.

ře, rovně zakončená chodba u půlkruhového schodiště atd.) jsou celkem nepodstatné. Hlavní křídlo do Benešovy ulice bylo vyhrazeno kancelářím pojišťovny, v krátkém křídle byl situován jeden třípokojový a jeden pětipokojový byt, oba přístupné půlkruhovým schodištěm. Provedenému stavu zde odpovídal rytmus oken a pilířů, kde se mezi dvěma pilíři střídala dvě nebo tři úzká okna s jedním nebo dvěma poměrně širokými meziokenními pilíři.³⁸ Úřadovna pojišťovny byla věnována také převážná část druhého patra, pouze v krátkém křídle byl dvoupokojový služební byt s okny do dvora. Ostatní místnosti tohoto podlaží byly vzájemně propojeny.³⁹ Zbývající tři patra byla pouze obytná, obsahovala většinou dva byty v krátkém křídle a pět bytů v křídle do Benešovy o různém počtu místností, z nichž některé nebyly — kvůli zakřivení křídla — pravouhlé.⁴⁰ V pátém poschodí byl redukován počet bytů v krátkém křídle; jeden z nich nahradila prádelna, sušárna a sklad filmů. Pro zpřesnění informací ke stavebním dějinám paláce Morava má velký význam řez, z něhož je zřejmé, že v březnu 1928 byla zamýšlena tři podzemní podlaží, přízemí, zvýšené přízemí a už jen pět administrativních a obytných pater, tedy o dvě méně než u starších návrhů.⁴¹ Z toho vyplývá, že ke snížení počtu poschodí došlo nejspíše z iniciativy nového stavebníka — Zemské životní pojišťovny moravské, pokud se tak nestalo na základě rozhodnutí Zemského stavebního úřadu.

K menším stavebním zásahům do budovy došlo asi hned krátce po jejím dokončení. Z listopadu 1930 pochází nesignovaný návrh na úpravy obchodních místností v mezipatře, týkající se především prostor orientovaných do Divadelní a na nároží Benešovy ulice, kde po vybourání příček měly sice rovněž vzniknout velké sály kavárny s hernou, nyní však navzájem téměř neoddělené a mnohem prostornější, než jak bylo dříve zamýšleno. Myšlenku vybudovat v mezipatře prostorově sjednocený a vzdušný sál kavárny s hernou rozvinul Wiesner znovu o tři roky později. Tehdy navrhl přestavby v přízemí a mezipatře pro Café Hanak.⁴² Plány této úpravy jsou datovány srpnem a říjnem 1933 a jsou signovány Wiesnerem, třebaže nepocházejí přímo z jeho ruky, a provádějícím sta-

³⁸ Na starších plánech nebyly zvláště na vnějších obvodových zdech kupodivu vyznačeny okenní otvory.

³⁹ Již na návrhu měly přesně rozlišené funkce: pracovna generálního ředitele, sekretáře, archiv, schůzovní sál atd.

⁴⁰ Zvláště byty do Benešovy ulice byly z hlediska obytné plochy řešeny značně velkoryse. Například šestipokojový byt ve čtvrtém patře měl tři velké místnosti (každá přibližně o ploše 35 m²), jež byly propojeny posuvnými dveřmi. Zajímavým detailem v tomto i ostatních bytech bylo použití korkových desek jako tepelného i zvukového izolačního materiálu.

⁴¹ To dokazuje také řez části křídla do Divadelní ulice z června 1931, označený tužkou jako neplatný. Dvě nejvyšší poschodí jsou zde přeškrtnuta a nad pátým patrem je naznačena střecha.

⁴² Pro brněnského kavárníka restaurátora Leopolda Hanaka pracoval Wiesner snad už ve druhé polovině 20. let, kdy pro něho navrhl úpravy interiéru a zařízení kavárny a restaurace na Masarykové ulici 16. O rozsahu a podobě těchto úprav však dosud není nic bližšího známo. — Viz Šlapeta, V.: *Arnošt Wiesner 1890—1971*. Katalog výstavy, Praha, Olomouc 1981, s. 53.

vitelem Františkem Pisingerem. V přízemí měl být umístěn pouze menší „lokál“, vybavený osmi stolky a nálevním pultem, na němž se — podobně jako na pultu šatny — objevily znovu projektantovy oblíbené křivky. Nevelké prostory tohoto bufetu mohly být případně rozšířeny o tzv. kavárenskou zahradu na rohu Divadelní a Benešovy ulice, jež však nejspíš nebyla realizována. Rozsáhlejší byly úpravy v mezipatře, kde vznikl prostorný sál kavárny na nepravidelném půdorysu, zaujímající celé podlaží křídla do Divadelní i část traktu do Benešovy. Úzké, značně strmé schodiště z přízemí ústilo do jednotného, jasně přehledného prostoru kavárny, opticky děleného jen dvojicí sloupů v jedné a čtveřicí pilířů ve druhé části. Vzdušný a prostorný sál osvětlovala řada velkých obdélných oken, spíše výloh. Kolem půlkruhového schodiště, které zůstalo beze změny na všech dochovaných plánech, byly soustředěny pomocné místnosti kavárny — kuchyně, přípravny, sklady, šatna personálu, WC atd. Na rozdíl od návrhu z roku 1928 byla kavárna ještě rozšířena o původně zamýšlené kanceláře za hernou. Byla však vybourána většina zakřivených příček, a tak zde Wiesnerovu zálibu v křivkách připomínal jen půlkruhový pult pokladny a konkávní výdejní a odkládací pult do kuchyně.⁴³ Na vnější vzhled paláce Morava příznivě zapůsobila přístavba kavárenské terasy v mezipatře nad Benešovou ulicí, která byla provedena v roce 1936.⁴⁴ Měla nepravidelný zakřivený tvar, volně sledující křivku hmoty krátkého křídla, přiléhajícího ke starému Doretovu dvoru, a spočívala na čtyřech štíhlých sloupech. Původně navrhované nízké zábradlí z trubek bylo rozšířeno ještě o konstrukci, opakující tvar terasy. Na ni se za nepříznivého počasí natahovala plátěná markýza, další typický Wiesnerův detail. K některým drobnějším změnám v objektu došlo ještě na začátku a na konci roku 1940, kdy byl upravován vstup do kina, prodejna vedle něho a také některé suterénní prostory.⁴⁵ Poněvadž tehdy byl Wiesner již ve Velké Británii, jsou tyto úpravy s velkou pravděpodobností dílem V. Plevače nebo jiných brněnských stavitelů.

II

Wiesnerův palác Morava patří nepochybně k nejosobitějším projevům architektury dvacátých let v Brně. Jeho souvislost s ní byla sice nesporná už společným úsilím o moderní, účelně řešený architektonický projev, na druhé straně se však z tehdejší brněnské produkce v mnohém vymykala.

⁴³ Toto tzv. vídeňské řešení kavárny s otevřenou kuchyní použil Wiesner také v letech 1926—1927 při projektu kavárny Esplanade na Jezuitské ulici v Brně. I zde — podobně jako u Café Hanak — mohl návštěvník nahlédnout přes výdejní pult až do kuchyně.

⁴⁴ Plán je datován květnem 1936. Krátce nato vzbudila připravovaná přístavba terasy ke kavárně také ohlas v denním tisku. — Srov. například Lidové noviny, 25. 7. 1936, s. 3.

⁴⁵ Srov. k tomu pozn. č. 23.

Šlo především o zcela neobvyklý půdorysný rozvrh stavby, který neodpovídal principům soudobé architektonické estetiky, formulovaným převážně teoriemi funkcionalismu. Půdorysný rozvrh stavby, který nemá v moravské architektuře třetího desetiletí protějšek, vyplynul ovšem do značné míry ze zvláštního tvaru daného stavebního místa. Wiesner ho však nejen beze změny akceptoval (třebaže se jej také pokusil zčásti pozměnit), nýbrž důmyslnou úvahou zhodnotil jeho nepříznivé vlastnosti a vytvořil nekonvenční, krajně individuální podobu nové stavby. Hlavním kritériem se mu přitom stalo — a to je podstatné — úsilí o co největší podíl světla a vzduchu ve všech částech stavby, zejména v jejích vyšších, „otevřených“ obytných patrech půdorysně založených na stylizovaném písmeni Y. Tento úkol nemohl být pochopitelně řešen tradičním vnitřním dvorem, třebaže architektův náčrtek alternativní půdorysné osnovy nejdříve o podobném řešení uvažoval. Na tvaru stavby se podílel velkou měrou rovněž urbanistický zřetel, tj. její vztah k sousední zástavbě. Také zde je výmluvná změna, k níž během projekčních prací došlo, totiž citelné snížení budovy ve prospěch jejího přirozeného splynutí s okolím. (I po této změně se palác nicméně stal jeho dominantou, překonanou až blízkým Baťovým obchodním domem.) Pozoruhodné bylo rovněž Wiesnerovo úsilí o co nejekonomičtější využití nepravidelné stavební plochy, ztížené náročným stavebním programem, zahrnujícím prostory se společenskou, obchodní, administrativní a obytnou funkcí, třebaže — jak bude ještě patrné — nebylo tak zcela úspěšné. Tato funkčně provozní diference se do jisté míry odrazila i na vnějšku stavby, kde dojmově těžká hmota administrativních a obytných poschodí spočívala na mírně předstupujících rozměrných plochách zavěšených prosklených stěn obchodního přízemí a mezipatra. Esteticky velmi účinné a přinejmenším v moravském prostředí značně progresivní bylo výtvarné řešení průčelí. Sít bíle odmítnutých horizontálních a vertikálních konstrukčních prvků s nepatrně vpadlými plochami glazovaných režných cihel, jejichž tektonicky indiferentní výplňová funkce byla nadto zvláště v úsecích pod okny zdůrazněna jejich dekorativní skladbou, vytvářela velmi působivý kontrast materiálů i barev a stala se nejcharakterističtější formální vlastností stavby. Užití neomítnuté cihly na fasádě veřejné budovy, nadto situované na tak exponovaném místě, jaké zaujímal palác Morava, bylo v soudobé brněnské architektuře rovněž dosti výjimečné. S nečetnými příklady se lze setkat v té době pouze u Jindřicha Kumpošta, u jeho nájemného domu na dnešní Celní ulici z let 1922—1923 a u Fuschovy Masné burzy z roku 1924 nebo u Obřadní síně Ústředního hřbitova z let 1925—1927. Lze zaznamenat také vysokou úroveň technického vybavení paláce, především patrně zmíněného zařízení na odčerpávání vody ze suterénu.

Neméně významné, třebaže vzhledem k některým uvedeným okolnostem poněkud výlučné místo zaujímal palác Morava ovšem též v díle A. Wiesnera. Na jeho starší tvorbu navazuje totiž jen velmi volně, převážně pouze v detailech. S výjimkou krematoria je to jeho první a vlastně i poslední volně stojící veřejná budova v Brně, která se starým Doretovým dvorem, přestavěným později rovněž podle jeho projektu, tvoří

významný architektonický a urbanistický celek. O podstatném podílu půdorysu na něm byla už zmínka. Byl to však zároveň půdorys, který stavbu poznamenal některými nedůslednostmi. Jeho otevřenost ve vyšších poschodích sice podstatně přispěla k vytvoření velmi dobrých světelných a dalších hygienických podmínek a umožnila vybudovat jediné schodiště průběžné od suterénu až do nejvyšších pater, na druhé straně však přinesla nejedno úskalí, s nímž se architekt nevyrovnal vždy beze zbytku. Okolnost, že se Wiesner pokusil v souladu se svou klasicizující tendencí zvládnout nepravidelnost půdorysu alespoň náznakově symetrickým uspořádáním prostor kolem světlíku a schodiště, které tvoří jakési jádro stavby prostupující všechna vyšší podlaží, přinesla i některé nedostatky. Jde zejména o poněkud chaotické seskupení malých místností v kratším křídle, které pro své rozměry a nepravidelný půdorysný tvar nemohly být prakticky využity a sloužily jen k vyrovnání zdí větších prostor a k jejich přehlednějšímu napojení na sebe i na schodiště. Také byty obrácené do Benešovy ulice byly zčásti v rozporu se základními funkcionalistickými postuláty ekonomického využití obytné plochy. Odpovídaly sice plně nárokům na komfortní bydlení — byly vytápěny ústředním topením, měly vlastní koupelny a WC, dobré osvětlení i větrání a splňovaly rovněž požadavky na plynulý provoz domácnosti —, byly však řešeny nepřiměřeně velkoryse a tedy do jisté míry nevhodně. Tato velkorysost pojetí se naproti tomu organicky uplatnila u prostor určených pro veřejnost, jimž Wiesner věnoval mimořádnou pozornost, především kinu a baru s přilehlými místnostmi. Zvláště kino patřilo v době svého vzniku a ještě i dlouho potom (až do nevhodných poválečných úprav) k nejnáročněji pojatým stavbám tohoto typu v Brně, a to jak architektonickým a uměleckým ztvárněním, tak technickým vybavením. Tytéž vlastnosti měla nepochybně i prostorná kavárna v mezipatře, později rozšířená o esteticky velmi působivou letní terasu nad ulicí. Konečně také vnějšek paláce přinesl ve srovnání s předchozí Wiesnerovou tvorbou některé změny. Šlo především o nově řešenou fasádu. Pro Wiesnera charakteristické spojování některých hlavních zásad funkcionalistické architektury, byť opět osobitě interpretovaných, například racionálního budování vnitřního prostoru a jeho nedualistického vyznění na vnějšku s tradičními, až klasicizujícími principy i formami, které v něm pevně zakořenily od dob studií na Akademii výtvarných umění ve Vídni, zde vykrystalizovalo ve zcela svébytný architektonický projev.⁴⁶

V souvislosti s předchozím se nabízí otázka, co vyvolalo tyto změny, tj. co z evropské architektury dvacátých let na Wiesnera při stavbě paláce Morava zapůsobilo. Podněty vycházející ze soudobé československé

---

⁴⁶ Ten však nebyl oprostěn od některých nedůsledností, popřípadě nedostatků. To se týkalo například konzervativního řešení tvaru oken. Do obdélných cihlových výplní ohraničených rastroem železobetonového skeletu Wiesner prolomil nikoliv jedno velké okno, popřípadě několik menších, vertikálně navzájem co nejméně oddělených, jak už bylo tehdy celkem běžné, nýbrž dva nebo tři vysoké a úzké okenní otvory s poměrně širokými pilíři, které v polích se dvěma okny jsou s nimi téměř shodně široké.

architektury se ho zřejmě příliš nedotkly, snad jen s výjimkou některých děl Josefa Gočára, s nímž ostatně později přímo spolupracoval, nebo — snad — některé vily od Pavla Janáka. Je proto třeba hledat zdroje Wiesnerovy inspirace za hranicemi Československa. Nedaleká Vídeň, kde studoval a jejíž novou architektonickou produkci jistě stále sledoval i po odchodu do Brna, stála ve druhé polovině dvacátých let ve vývoji moderní architektury už poněkud stranou. Některé, třebaže asi nepříliš blízké analogie, lze ovšem najít v Německu. Tam již v letech 1910—1911 navrhl Peter Behrens pro firmu AEG v Berlíně jednoduché cihlové nájemné domy, osvětlené podobnými zdvojenými okny v širokých šambránách. Také k půdorysné dispozici se zakřiveným průběhem zdí mohla Wiesnera přivést znalost německé architektury, například některé práce Ericha Mendelsohna, a konečně i „organická“ tvorba Hugo Häringa. Podobně mohl Wiesner navázat též na impulsy holandské architektonické tvorby, především asi na dílo hlavního představitele amsterdamské skupiny Wendingen Michaela de Klerka, popřípadě ještě i na práce dalších představitelů evropské moderní architektury. Je však nanejvýš pravděpodobné, že palác Morava s nimi souvisel pouze prostřednictvím některých formálních prvků, nikoliv řešením podstatné otázky organizace vnitřku. Ačkoli s výjimkou konstatování Loosova vlivu, někdy dosti silného, nebyla otázka vztahu Wiesnerova díla k ostatní tvorbě ještě zkoumána, zdá se být pro ně příznačné, že rozmanitost vlivů a jejich intenzita nikdy nepotlačily architektův vlastní umělecký názor a jeho formální ztvárnění. Nepochybným dokladem toho je právě brněnský palác Morava, který lze pokládat za jedno z neoriginálnějších Wiesnerových děl.

ZUR GESCHICHTE UND AUTORSCHAFT VON PALAIS MORAVA IN BRÜNN

Die Studie bringt zahlreiche neue Erkenntnisse zur Baugeschichte des Palais Morava, eines der sehenswertesten Denkmäler der Zwischenkriegsarchitektur in Brünn, erbaut in den Jahren 1927—1929 nach Projekt von Arnošt Wiesner. Aufgrund einer ausführlichen Analyse der von Verfasserin neuentdeckten ausgeführten sowie nichtrealisierten Pläne sucht die Studie um eine Rekonstruktion der komplizierten baulichen Entwicklung des Objekts und ergänzt in mancherlei Hinsicht auch die Angaben über Wiesners Anteil und Teilnahme an dessen Entstehung. Zu einer tieferen Kenntnis der Geschichte der Brünnner Architektur der 20er Jahre tragen auch Informationen über den internationalen Wettbewerb zum Bau eines Hotels auf derselben Parzelle von 1926 bei, der dem Aufbau des Palais Morava bevorging und an dem namhafte ausländische Architekten Peter Behrens, Inno Archibald Campbell, Jacobus Johannes Pieter Oud teilnahmen und mit ihnen auch Brünnner Arnošt Wiesner.